

УДК 331.101.2

Лисенко О.А.*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри менеджменту
Національного університету харчових технологій***Лисенко В.В.***магістр
Запорізького національного університету*

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ РЕЙТИНГУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ГІДНОЇ ПРАЦІ

Стаття присвячена аналізу структури рейтингу регіонів України за результатами розрахунку інтегрального індексу людського розвитку за блоком «Гідна праця» за 2004–2013 рр. Дослідження проведені за географічним розподілом регіонів України з метою виявлення найкращих за показниками гідної праці. Визначені регіони-лідери та регіони-аутсайди у забезпеченні умов гідної праці порівняно з іншими регіонами України.

Ключові слова: індекс, людський розвиток, гідна праця, аналіз, структура, рейтинг, тенденції.

Лысенко Е.А., Лысенко В.В. АНАЛИЗ СТРУКТУРЫ РЕЙТИНГА РЕГИОНОВ УКРАИНЫ ПО ПОКАЗАТЕЛЯМ ДОСТОЙНОГО ТРУДА

Статья посвящена анализу структуры рейтинга регионов Украины по результатам расчета интегрального индекса человеческого развития по показателям блока «Достойный труд» в 2004–2013 гг. Исследования проведены по географическому распределению регионов Украины с целью выявления наилучших по показателям достойного труда. Определены регионы-лидеры и регионы-аутсайды в обеспечении условий достойного труда в сравнении с другими регионами Украины.

Ключевые слова: индекс, человеческое развитие, достойный труд, анализ, структура, рейтинг, тенденции.

Lysenko O.A., Lysenko V.V. THE ANALYSIS OF THE STRUCTURE OF THE RATING OF UKRAINIAN REGIONS BY INDICATORS OF DECENT WORK

Article is devoted to the analysis of structure of the rating of Ukrainian regions by results of calculation of integrated index of human development in the category "Decent Work". Researches are conducted by the geographical location of regions of Ukraine for the purpose of identification of the best regions based on indicators of decent work. Regions-leaders and regions-outsiders in providing conditions of decent work are defined in comparison with other regions of Ukraine.

Keywords: index, human development, decent work, analysis, structure, rating, tendencies.

Постановка проблеми. У сучасних швидкоміжних умовах, коли відбуваються активні процеси адаптації соціальної політики, дослідження умов праці набуває все більшої актуальності. Згідно із вимогами МОП, в Україні потрібно створювати такі умови для забезпечення можливостей отримання жінками й чоловіками гідної та продуктивної праці в умовах свободи, справедливості, безпеки та людської гідності. У цьому контексті необхідно проводити постійний моніторинг показників ринку праці як у країні в цілому, так і в регіонах зокрема з метою виявлення тенденцій щодо забезпечення умов гідної праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам забезпечення умов гідної праці присвячені документи МОП, Міжнародної конфедерації профспілок, національних об'єднань профспілок і роботодавців України та інших країн. Теоретичні та практичні аспекти концепції гідної праці висвітлені в працях таких українських та зарубіжних вчених як Р. Анкера, Ф. Бонне, А. Гальчинського, А. Колота, С. Українця, Ж. Фігуердо тощо. Гідна праця як предмет корпоративної соціальної відповідальності розглядається М. Бречтом, П. Болтоном, І. Лебедевим [1]. Гідну працю як одну з умов розвитку трудового потенціалу України досліджували Е. Лібанова та ін. [2], О. Грیشнова [3], В. Онікієнко [4], Д. Верба [5]. У роботах А. Данилюк гідна праця розглянута в системі мотивації трудової діяльності [6]. Проте залишається актуальним дослідження змін у забезпеченні сучасних умов гідної праці в регіонах та виявлення тенденцій щодо їх подальшого розвитку в Україні.

Постановка завдання. Метою аналізу рейтингу регіонів України за результатами розрахунку інте-

грального індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» є виявлення тенденцій щодо забезпечення умов гідної праці в різних регіонах країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рішенням Президії НАН України та колегиї Державної служби статистики України 13.06.2012 № 123-м було затверджено Методику вимірювання регіонального людського розвитку. До розрахунку регіонального індексу людського розвитку включено 33 показника, які об'єднані у 6 блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку: відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта [7].

Розрахунки індексу людського розвитку дозволяють побудувати єдину шкалу, на якій у ранжованому порядку розміщуються всі регіони України. Найсильніший вплив на визначення місця регіону на єдиній шкалі індексів людського розвитку мають рівень освіти, умови проживання та матеріальний добробут населення. Найменш помітним є вплив індикаторів ринку праці, оскільки опосередковано ситуація на ринку праці визначає місце регіону на шкалі індексів людського розвитку: відтворення населення і – меншою мірою – через умови проживання [8, с. 7].

Проте, незважаючи на те, що блок «Гідна праця» має найменший вплив у інтегральній оцінці регіонального людського розвитку, необхідно врахувати, що від показників ринку праці багато в чому залежать і показники матеріального добробуту, умов проживання та соціального середовища. Для характеристики цього блоку були відібрані показники економічної активності та ступеню її реалізації, умов та режимів зайнятості.

Як показують статистичні дослідження, в Україні зайнятість є однією з головних характеристик людського розвитку у регіоні і виступає основною формою реалізації економічної активності населення та засобом для забезпечення його добробуту. У свою чергу, рівень зайнятості є характеристикою міри використання працюючого населення у сфері суспільно корисної праці і виступає індикатором стимулів людського розвитку в сфері праці. З іншого боку, рівень безробіття свідчить про доступність ринку праці і таким чином відіграє важливу роль у забезпеченні умов сталого людського розвитку. На основі показників рівня безробіття визначається і рівень незадоволеності пропозиції робочої сили, і рівень економічної активності населення, яке не має роботи.

При дослідженні впливу зайнятості на стан людського розвитку мають значення не тільки її обсяги, а й якісні параметри. Головним серед показників, що свідчать про можливість людського розвитку є поширеність зайнятості, що не дозволяє забезпечити умови якісного відтворення робочої сили, а також відносний рівень ціни праці відносно щодо мінімальних державних стандартів.

Ще один показник – захищеність зайнятого населення – характеризується такими індикаторами, як умовами його праці, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, та рівнем охоплення працюючих соціальним страхуванням. При цьому перший індикатор прямо вказує на поширеність в регіоні робочих місць, які спотворюють умови людського розвитку, другий показує рівень публічності соціально-трудових відносин, їх захищеності з боку держави [8, с. 10].

Дослідимо структуру рейтингу областей України за різними групами географічного розподілу країни за результатами розрахунків індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» протягом 2004–2013 рр. (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці 1, найкращі показники щодо забезпечення умов гідної праці протягом 2004–2013 рр. були виявлені у 2004 р. в областях південної частини України, а протягом 2005–2013 рр. – в регіонах східної частини країни. Протягом аналізованого періоду регіони центральної частини країни займали третє рейтингове місце. В областях північної частини України були зафіксовані такі значення показників блоку «Гідна праця», які дозволили регіонам в цілому займати четверте рейтингове місце в Україні за винятком 2004 та 2010 рр. і найгірші умови за показниками гідної праці спостерігалися в регіонах Західної

частини України. Необхідно зауважити, що у 2004 та 2010 рр., в основному, за рахунок зниження випереджаючими темпами показників умов праці в областях північної частини України, регіони Західної України в загальному рейтингу піднялись на сходинку вгору, зайнявши четверту позицію.

Проаналізуємо структуру регіонального рейтингу за інтегральним індексом людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» в Україні в цілому (рис. 1) та за регіонами географічного розподілу України зокрема (рис. 2-6).

Як показують дані рисунка 1, найбільших розмахів у варіюванні даних інтегрального індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» по регіонам за географічним розподілом спостерігався у 2005–2008 рр., що пояснюється достатньо високими темпами розвитку промисловості в цей період.

Після світової кризи у 2009–2010 рр. спостерігалося зменшення коливання результатів розрахунку індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» навколо середнього рівня по країні за рахунок зниження найвищих значень показників та на порядок меншому зниженню найменших значень по Україні. Починаючи з 2011 р. знов намітилася тенденція щодо зростання показників гідної праці, яка мала незначне зменшення протягом 2012–2013 рр., за рахунок чого відбулося зростання середнього рівня інтегрального індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» по Україні в цілому, яке при цьому все ж таки не досягло докризового рівня.

Також, за даними рисунка 1, можна дійти висновку, що вищі за середні показники забезпечення умов гідної праці по Україні протягом 2004–2013 рр. спостерігалися у регіонах Сходу та Півдня України, а найнижчі показники були виявлені у регіонах Заходу та Півночі країни. У регіонах Центральної України зазначені показники протягом досліджуваного періоду коливалися навколо середніх значень по країні.

Дані, наведені на рисунку 2, дозволяють наглядно встановити, що за рахунок Одеської, Запорізької, Миколаївської областей та АР Крим у 2004–2013 рр. на Півдні України були зафіксовані значення показників щодо забезпечення умов гідної праці вищі за середні по Україні. Лише в Херсонській області протягом аналізованого періоду були виявлені найгірші показники інтегрального індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця» порівняно з іншими регіонами. При цьому було встановлено, що

Таблиця 1

Інтегральний регіональний індекс людського розвитку за блоком «Гідна праця» за географічним розподілом у 2004–2013 рр.

Роки	Південь		Центр		Захід		Північ		Схід	
	СКЗ*	ранг	СКЗ*	ранг	СКЗ*	ранг	СКЗ*	ранг	СКЗ*	ранг
2004	0,6300	1	0,5863	3	0,5664	4	0,5653	5	0,6201	2
2005	0,6269	2	0,6039	3	0,5640	5	0,5800	4	0,6528	1
2006	0,6500	2	0,6233	3	0,5789	5	0,5970	4	0,6778	1
2007	0,6664	2	0,6360	3	0,6006	5	0,6204	4	0,6970	1
2008	0,6622	2	0,6310	3	0,6087	5	0,6258	4	0,6792	1
2009	0,6088	2	0,5661	3	0,5619	5	0,5637	4	0,6108	1
2010	0,5894	2	0,5489	3	0,5487	4	0,5441	5	0,5901	1
2011	0,5999	2	0,5666	3	0,5481	5	0,5630	4	0,6159	1
2012	0,5944	2	0,5655	3	0,5506	5	0,5627	4	0,6091	1
2013	0,5993	2	0,5677	3	0,5620	5	0,5671	4	0,6084	1

СКЗ* – стандартизовані калібровані значення

Джерело: побудовано автором на основі [8, с. 40-48]

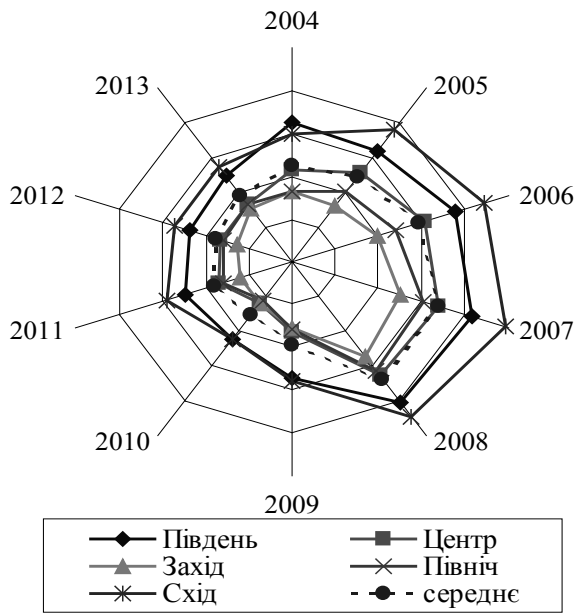

Рис. 1. Структура рейтингу регіонів України за показниками блоку «Гідна праця» за географічним розподілом у 2004-2013 рр.

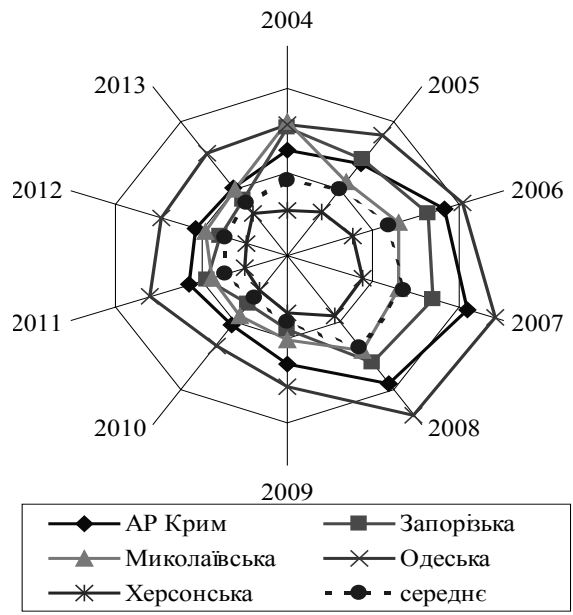

Рис. 2. Структура рейтингу регіонів Півдня України за показниками блоку «Гідна праця» у 2004-2013 рр.

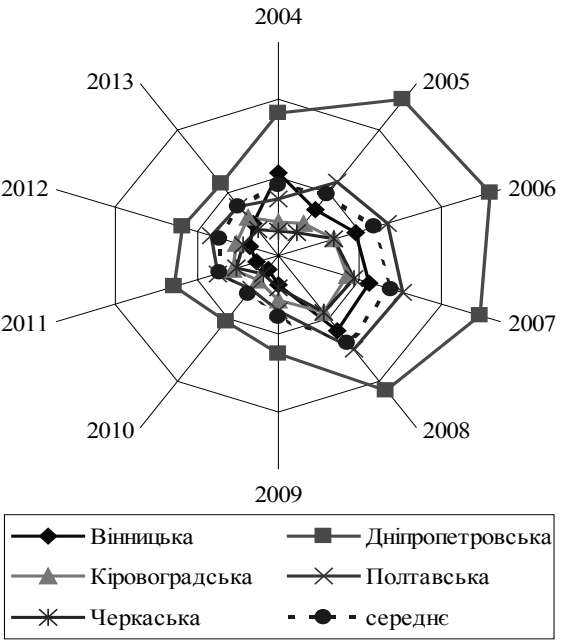

Рис. 3. Структура рейтингу регіонів центральної частини України за показниками блоку «Гідна праця» у 2004-2013 рр.

Рис. 4. Структура рейтингу регіонів Заходу України за показниками блоку «Гідна праця» у 2004-2013 рр.

динаміка змін виявлених показників в регіонах Півдня України мала аналогічний характер, що і динаміка змін середнього рівня країни в цілому.

Як свідчать графіки, наведені на рисунку 3, у центральній частині України лише Дніпропетровська область мала набагато вищі за середні по країні показники інтегрального індексу людського розвитку за показниками блоку «Гідна праця». У Полтавській області розраховані значення за показниками гідної праці коливалися навколо середнього рівня по країні, за винятком 2005-2008 рр., коли в цій області досліджувані показники виявилися незначно вищими за середні. Усі інші області центральної частини України протягом 2004-2013 рр. мали

значення показників гідної праці нижчі за середні, за винятком Вінницької області, аналіз умов гідної праці в якій у 2004 р. показав незначно вищі за середні значення показників. Проте у 2009-2013 рр. аналіз засвідчив різке зниження значень розрахованих показників, що призвело до втрати позицій регіоном у загальноукраїнському рейтингу за показниками блоку «Гідна праця».

Дані, наведені на рисунку 4, дозволяють виявити, що із восьми областей Заходу України, які в сукупності показали найгірші показники умов гідної праці по Україні, тільки Закарпатська та Чернівецька області протягом 2004-2013 рр. мали значно вищі за середні по Україні значення показників блоку «Гідна

Рис. 5. Структура рейтингу регіонів північної частини України за показниками блоку «Гідна праця» у 2004–2013 рр.

праця». В усіх інших областях статистичний аналіз умов праці виявив нижчий за середній рівень значень показників інтегрального індексу людського розвитку щодо забезпечення умов гідної праці, що призвело до зниження загальноукраїнського рейтингу регіонів даної частини країни. Загалом, порівняльний аналіз стосовно регіонів-аутсайдерів дозволив визначити, що в Тернопільській, Волинській та Рівненській областях протягом аналізованого періоду були зафіксовані практично на одному рівні значення показників гідної праці, що свідчить про низький рівень забезпечення умов праці в даних регіонах порівняно з іншими.

Показники, приведені на рисунку 5, показують, що в регіонах північної частини країни склалася аналогічна картина щодо забезпечення умов гідної праці, яка була виявлена при дослідженні зазначених показників в регіонах Центральної України. Так, були зафіксовані достатньо високі значення показників блоку «Гідна праця» в Київській області, які перевищували протягом 2004–2013 рр. середні значення по Україні і дозволили регіонам Центру України утримувати третє рейтингове місце щодо забезпечення умов гідної праці. Але всі інші області: Житомирська, Сумська та Чернігівська, протягом аналізованого періоду мали набагато нижчі значення показників блоку «Гідна праця» аніж середні значення по Україні. Також необхідно зауважити, що найбільше коливання у розрахованих значеннях показників гідної праці зафіксовано в Сумській області, що призвело до значних змін у структурі рейтингу регіонів.

У результаті розрахунків показників інтегрального індексу людського розвитку в областях Сходу України було виявлено, що в усіх регіонах протягом 2004–2013 рр. були виявлені значення показників гідної праці вищі за середні по Україні, за винятком 2004–2008 рр., коли в Луганській області були зафіксовані значення показників на рівні середніх по країні.

Висновки з проведеного дослідження. Проведені дослідження структури рейтингу інтегрального індексу людського розвитку регіонів України за

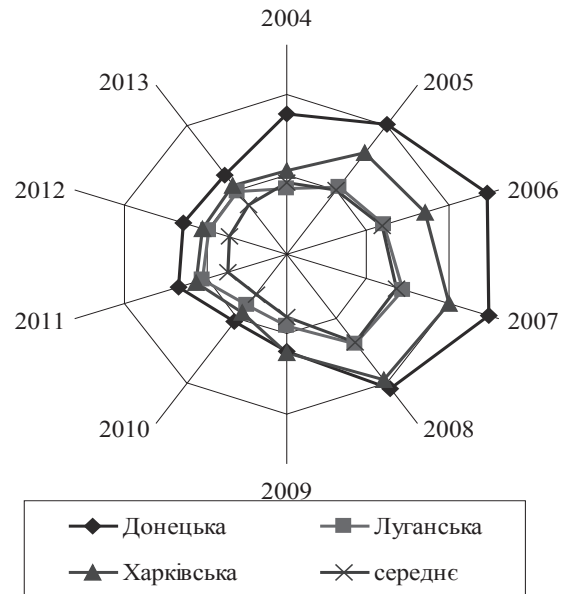

Рис. 6. Структура рейтингу регіонів Сходу України за показниками блоку «Гідна праця» у 2004–2013 рр.

показниками блоку «Гідна праця» дозволили виявити такі тенденції. Вищі за середні значення показників гідної праці були виявлені в регіонах Сходу та Півдня країни за виключенням Херсонської області. Достатньо високі показники умов щодо забезпечення гідної праці у порівнянні з іншими регіонами спостерігалися в центральній частині України: в Дніпропетровській та Полтавській областях, в північній частині – лише в Київській області, на Заході України – вищі за середні показники були зафіксовані тільки у двох із восьми областей: Закарпатській та Чернівецькій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лебедев І.В. Корпоративна соціальна відповідальність у контексті впровадження концепції гідної праці : наукова монографія / І.В. Лебедев. – Одеса : Типографія «Атлант», 2014. – 376 с.
2. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики : (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2014. – 380 с.
3. Грішнова О.А. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку : монографія / Олена Грішнова, Станіслава Пасека, Анна Пасека ; за наук. ред. Олени Грішнової. – Черкаси : МАКЛАУТ, 2011. – 358 с.
4. Онікієнко В.В. Розвиток ринку праці України: тенденції та перспективи / Володимир Онікієнко, Лідія Ткаченко, Лариса Ємельяненко. – К. : НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України, 2007. – 285 с.
5. Верба Д. Теоретичні основи дослідження соціальної відповідальності роботодавця / Д. Верба // Україна : аспекти праці. – 2013. – № 2. – С. 33-40.
6. Данилюк А.І. Формування системи управління трудовим потенціалом промислового підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / А.І. Данилюк. – Маріуполь : Приазов. держ. техн. ун-т, 2008. – 319 с.
7. Методика вимірювання регіонального людського розвитку від 13.06.2012 № 123-м // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : сайт www.ukrstat.gov.ua.
8. Регіональний людський розвиток : Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 62 с.